

Vincenzo Serrentino - posljednji talijanski prefekt Zadarske provincije

ZLATKO BEGONJA

Zavod za povijesne znanosti HAZU, Zadar, Republika Hrvatska

Uloga Vincenza Serrentina u društvenim aktivnostima grada Zadra u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, kao i njegovi kasniji postupci tijekom Drugog svjetskog rata, ostali su ipak ključno obilježeni s dva najvažnija događaja. Prvi se odnosio na njegovo sudjelovanje u radu Izvanrednog suda za Dalmaciju ustrojenog krajem 1941., a drugi na obnašanje dužnosti prefekta Zadarske provincije tijekom 1943. i 1944. godine. I jedan i drugi bili su ostvareni uz činjenicu Serrentinove pripadnosti fašističkoj stranci. Navedeni događaji, s obzirom na okolnosti, imali su ozbiljnih posljedica, pa je protiv Serrentina nakon rata pokrenut sudski proces. Upravo je taj proces, kao i Serrentinovo sudjelovanje u radu Izvanrednoga suda, ostavilo iza sebe niz pitanja i prijevora, i nametnuli određene sumnje.

Ključne riječi: Vincenzo Serrentino, Zadarska provincija, Kraljevina Italija, Talijanska Socijalna Republika, Dalmacija

Uvodne napomene

Završetkom Prvoga svjetskog rata 1918., talijanski časnik Vincenzo Serrentino, zajedno s talijanskim okupacijskim postrojbama stigao je u Dalmaciju. Od toga trenutka pa sve do pred kraj 1944. vodio je bogati društveno-politički život, koji je u tom smislu posebice bio vezan uz grad Zadar.

Naime, njegova djelatna vojna služba okončana je već 1921., nakon čega započinje s trgovačkim poslovnim aktivnostima. Iste godine, isključivo na dobrovoljnoj osnovi, politički se aktivira u fašističkoj stranci u Zadru.¹ Tijekom 1923. godine izabran je za tajnika radničkih i seljačkih sindikata u Zadru, zbog čega istodobno s obzirom na svoju političku orijentaciju, postaje član fašističke dobrovoljačke milicije.

Spomenute aktivnosti obilježile su njegovo društveno djelovanje u Zadru, i to sve do neposrednih početaka ratnih događaja iz 1941. godine. Nakon us-

¹ Podružnica fašističkog stranke u Zadru osnovana je 13. ožujka 1921. godine. Vidjeti: Od-done TALPO, *Dalmazia, una cronaca per la storia (1941.)*, Roma 1985.

postave Izvanrednog suda za Dalmaciju u jesen 1941. godine, osnovanog po zapovijedi Giuseppea Bastianinia guvernera za Dalmaciju, Vincenzo Serrentino postavljen je za člana sudskoga vijeća toga suda i u njegovu je radu aktivno sudjelovao. Premda je navedeni sud postojao veoma kratko, samo 18 dana, Serrentino se nakon prestanka članstva u vijeću vratio obavljanju svojih sindikalnih obveza i zadataka.

Krajem 1943. imenovala ga je vlada Mussolinijeve Talijanske Socijalne Republike² za prefekta Zadarske provincije. Povjerenu dužnost obnašao je uz ograničenja i teškoće, jer se grad Zadar u spomenutom razdoblju do pred kraj 1944. godine de facto nalazio pod izravnom njemačkom vojnom upravom.

Vincenzo Serrentino je, dakle, u relativno dugom razdoblju, od trenutka njegova dolaska na dalmatinsko područje Hrvatske, pa sve do kraja 1944., bio veoma aktivan u društvenom i političkom smislu.

Serrentinove aktivnosti između dvaju svjetskih ratova

Vincenzo Serrentino rođen je 19. rujna 1897. u mjestu Rosalini, u provinciji Siracusa na Siciliji. Osnovno obrazovanje stekao je u Nortu, također na Siciliji, a Vojnu akademiju završio u Modeni. U razdoblju od 1916. do 1918. sudjelovao je kao poručnik talijanske vojske u Prvome svjetskom ratu.³

Nakon što ga je zarobila Jugoslavenska armija, Serrentina je tijekom 1945. u Šibeniku saslušavala⁴ Ozna,⁵ kao i Istražni odsjek Javnog tužitelja u Šibeniku. Tijekom istrage izjavljivao je da se tijekom Prvoga svjetskog rata nalazio se na francuskoj bojišnici, gdje je ratovao protiv njemačkih postrojbi i tamo je bio i ranjen. Zbog toga je, prema vlastitim tvrdnjama, bio odlikovan francuskim odličjem, "Ratnim križem". Kasnije je premješten u Italiju, na bojišnicu prema austro-ugarskim snagama, gdje je sudjelovao u vođenju i izobrazbi srpskih akademaca. Zato je nakon rata, prema njegovu sjećanju bilo je to u Drnišu ili Šibeniku, od vlasti Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca primio odličje sv. Save visokoga stupnja.⁶

² Na prostoru sjeverne Italije u mjestu Salo, 29. rujna 1943., Benito Mussolini osnovao je republikansku fašističku državu, kasnije nazvanu Talijanska Socijalna Republika (Repubblica Sociale Italiana, RSI).

³ Državni arhiv u Splitu (dalje: DAST), Fond 409., Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju, područje Šibenika, fascikl br. 5., zbirka dokumenata br. 6.102 i 10.504. Među ovim dokumentima mogu se naći iscrpniji podaci o životopisu V. Serrentina, napose u: Zapisnik istražnog odsjeka Javnog tužitelja Šibenik, 10. listopada 1945. godine.

⁴ Iskaze je davao tijekom kolovoza i listopada 1945. godine. Istražitelj Javnog tužitelja u Šibeniku za navedeno razdoblje bio je Jakov Bujas. Više o tome vidi: DAST, Isto, Zapisnik o preslušavanju okrivljenika, 18. kolovoza 1945. godine.

⁵ Odjeljenje za zaštitu naroda (Ozna) bila je sigurnosno-poliicijska služba jugoslavenskih komunista, poznata po krajnje represivnom i nasilničkom djelovanju u razdoblju okončanja Drugog svjetskog rata.

⁶ DAST, Isto, Zapisnik o saslušanju okrivljenog Vincenza Serrentina od 8. kolovoza 1945. godine, sastavljen u uredu zatvora Okružnog odjeljenja OZNA za Šibenik.

Na područje Dalmacije došao je 19. studenoga 1918. godine, i kao djelatni poručnik talijanske vojske do početka travnja 1919. godine boravio u Muću, Drnišu i Šibeniku. Zatim se preselio u Zadar, gdje je na izričito traženje guvernera Dalmacije, dalmatinskih i korčulanskih otoka, viceadmirala Enrica Milla, preuzeo poslove voditelja ureda za propusnice.⁷ Za svoga boravka u Zadru, tijekom 1920. godine, sklopio je bračnu vezu s Emilijom Glušćević, Hrvaticom iz Metkovića. Nadalje, istražiteljima je govorio o iznimno dobrim i prijateljskim vezama koje je u Zadru imao s najistaknutijim predstavnicima jugoslavenskog pokreta u Dalmaciji. U tom kontekstu spominjao je nekoliko značajnih osoba poput dr. Jerka Makieda, dr. Josipa Jablanovića, dr. Stipe Metličića, dr. Uroša Desnice i ostalih.⁸

Nakon što je 1921. napustio vojnu službu, ostao je pričuvni časnik, te se u političkom smislu angažirao u fašističkoj stranci. U razdoblju od godine dana, prema vlastitom iskazu, isključivo se posvetio poslovima trgovine, pa je 1922. pokrenuo inicijativu podizanja centra za studije upoznavanja raznih robnih proizvoda iz Italije i Jugoslavije. Glavni cilj spomenutoga projekta bilo je poboljšanje trgovinskih, ali i svih ostalih veza između dviju država. Svoju zamisao predstavio je široj javnosti u rujnu 1922., člankom u talijanskom listu *Il Popolo d'Italia*. Kao posljedica toga u Zadru je utemeljeno društvo za trgovačke odnose između provincija Marche i Dalmacije. Zatim je 1923. došlo do osnivanja talijansko-jugoslavenske trgovačke komore s dvama sjedištima, od kojih je jedno bilo u Zagrebu, a drugo u Milanu.⁹

Isto tako, tijekom 1923., Serrentino je kao pričuvni časnik i član fašističke stranke bio izravno uključen u fašističku Dobrovoljačku miliciju nacionalne sigurnosti (Milizia volontaria per la sicurezza nazionale, MVSN). Serrentino je jugoslavenskim istražiteljima izjavljivao da je spomenuta fašistička milicija imala isključivo značajke političke organizacije. Iste godine započeo je obavljati poslove tajnika radničkih i seljačkih sindikata u Zadru, koji su prema njegovom iskazu postali fašistički 1927. godine.¹⁰ Svoje je istražitelje uvjeravao kako je, bez obzira na fašizaciju sindikata, on osobno ravnopravno zastupao i talijanske i jugoslavenske¹¹ radnike.

Sindikalne poslove nastavio je obavljati sve do najave ratnih događaja u Zadru 1940. godine. Tako je u lipnju 1940. kao pričuvni časnik mobiliziran, i to u činu pješačkog potpukovnika, dok je u MVSN-u imao čin "Primo Seniore".¹²

⁷ Početkom 1919. Milla je za svoje novo sjedište odabrao grad Zadar, a do tada je boravio u Šibeniku. Istodobno je dovršena uspostava talijanske okupacijske uprave u Dalmaciji, koja je nosila službeni naziv "Vlada za Dalmaciju, dalmatinske i korčulanske otoke".

⁸ DAST, Isto, Zapisnik o saslušanju od 10. listopada 1945. godine.

⁹ Isto.

¹⁰ DAST, Isto, Zapisnik OZNA Šibenik od 8. kolovoza 1945. godine.

¹¹ Ovaj je navod o "jugoslavenskim radnicima" prema izvornom Serrentinovom svjedočenju.

¹² DAST, Isto, Zapisnik od 10. listopada 1945. godine.

Članstvo u sudskome vijeću Izvanrednog suda za Dalmaciju

Guverner za Dalmaciju Giuseppe Bastianini, objavio je 11. listopada 1941. naredbu o osnivanju Izvanrednog suda za Dalmaciju,¹³ kao i odluku o članovima toga sudskog vijeća.¹⁴ Naredba je bila sastavljena od pet članaka, u kojima su točno opisani razlozi uspostave suda, kao i njegove nadležnosti. S obzirom na važnost suda, ali i značenje Serrentinova sudjelovanja u svojstvu člana toga vijeća, ovdje ćemo citirati neke od točaka navedene naredbe, odnosno odluke.

Tako je u članku 1. spomenute naredbe navedeno: "Konstituiran je Izvanredni sud sačinjen od Predsjednika i dva sudca, koji će biti određeni našim Dekretom. Funkcije Državnog tužioca vršit će jedan oficir Vojne ili Dobrovoljne milicije javne sigurnosti (M.V.S.N.). Zapisničke funkcije će biti povjerene osobi, koju će od slučaja do slučaja određivati Predsjednik". U članku 3. je, uz ostalo, navedeno: "Kad završi rasprava, kolegij tajno odlučuje o kazni, a zatim, u prisustvu Državnog tužioca, optuženog i branitelja, Predsjednik čita presudu i naređuje da se neposredno izvrši. Ne dozvoljava se nikakav lijek protiv presude Izvanrednog suda". U članku 4. je navedeno: "U nadležnosti Izvanrednog suda spadaju zločini bilo izvršenog bilo pokušanog ubistva zbog političkih razloga, atentati protiv Državnog ustava, uništenja, pljačke, pokolji, te svaki drugi pokušaj izvršen zbog političkih razloga, ustanovljavanje, organiziranje i vođenje komunističkih ili bilo kojih subverzivnih udruženja ili pripadanje istima. Svi ovi zločini kažnjavaju se kaznom smrti. Našim dekretom može se prenijeti u nadležnost Izvanrednog suda svaki drugi zločin, za koji je predviđena kazna smrti". U spomenutoj odluci guvernera Bastianinija navedeno je da Izvanredni sud sačinjavaju general Gherardo Magaldi kao predsjednik, dok su za suce određeni Vincenzo Serrentino i Pietro Caruso.¹⁵

Za vrijeme istražnog postupka koje su protiv njega 1945. vodile jugoslavenske vlasti Serrentino je objašnjavao način na koji je postavljen na spomenutu dužnost. Tako je, između ostaloga, napomenuo kako je guverner Bastianini u vojarni MVSN-a u Zadru već 12. listopada 1941. s okupljenim časnicima održao radni sastanak. Pritom je izričito naglasio sljedeće: "Komunizam u Dalmaciji ponovno počinje svoju aktivnost protiv nas. U Šibeniku je ubijen fašista mladi Scotton. Ja sam već uputio najstrože odluke, jer hoću da slo-

¹³ Službeni naziv suda bio je "Tribunale straordinario della Dalmazia". Ovaj je sud trebao suditi na području provincija Zadar, Split i Kotor, koji su se nalazile u sklopu gubernatorata Dalmacije sa sjedištem u Zadru, koji je utemeljen kraljevskim dekretom od 18. svibnja 1941. godine.

¹⁴ Naredba (Zapovijed) o uspostavi suda br. 34., kao i Odluka o članovima sudskoga vijeća objavljeni su u *Službenom listu dalmatinske Vlade*, br. 6.-7., 1-15. listopada 1941. godine. Više o tome vidjeti u građi koja se nalazi u spomenutim dosjeima 6.102. i 10.504. O uspostavi i funkcioniranju suda vidjeti: Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, *Saopštenja br. 1-6 o zločinima italijanskih i nemačkih okupatora*, Beograd 1944.; *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, Zbornik dokumenata, knjiga 1, 1941. godina, Split 1981., dok. br. 292.; Drago GIZDIĆ, *Dalmacija 1941.*, Zagreb 1957., 338.-345., Dragovan ŠEPIĆ, "Talijanska okupaciona politika u Dalmaciji (1941-1945)", *Putovi revolucije*, br. 1-2, Zagreb 1963., 235.

¹⁵ DAST, Isto.

mim svaku komunističku aktivnost, sve do njenog začetka. Prema tome bit ću nemilosrdan¹⁶.

Istoga dana, prema svjedočenju, Serrentino je primio zapovijed da se žurno javi u sjedište talijanske vlade za Dalmaciju u Zadru, gdje je od zapovjednika MVSN-a za Dalmaciju, pukovnika Giovaniya Scalchija, primio sva potrebna obrazloženja i zapovijed o svome neodloživom odlasku u Šibenik. Uz to je saznao je kako su na zahtjev guvernera upravo on i Pietro Caruso kao činom najviši časnici, imenovani za suce Izvanrednog suda. Sljedeće upute u tom smislu obojica su trebali dobiti u Šibeniku od predsjednika suda, generala Gherarda Magaldija. Prema tome, Izvanredni sud za Dalmaciju bio je sastavljen od prethodno spomenutih, predsjednika suda i dva suca, dok se na poziciji državnog tužitelja nalazio potporučnik Francesco Centoze.¹⁷

Sud je svojim aktivnostima započeo u Šibeniku već 13. listopada 1941. godine. Na prvom održanom procesu, pokrenutom zbog ubojstva spomenutoga fašističkog pristalice Antonija Scottona,¹⁸ bila je žurno donesena presuda kojom je na kaznu smrti strijeljanjem osuđeno šest osoba, a njezino je izvršenje provedeno istoga dana. Uz to je još sedam osoba istodobno bilo osuđeno na višegodišnje kazne zatvora.¹⁹ Međutim, prema tvrdnjama Serrentina, upravo je on u ovome procesu imao izdvojeno mišljenje i takvo iznio pismenim putem.²⁰ Osnovni razlozi bili su u tome, kako je izrijekom navodio, što se u postupku nije sasvim dokazala krivnja optuženima, te se zbog toga usprotivio izrečenim kaznama.²¹

Sljedeći proces sud je vodio jedan dan kasnije u Splitu, dakle 14. listopada. Na njemu je kao odmazda zbog aktivnoga komunističkog djelovanja izrečena smrtna kazna strijeljanjem nad 19 osoba, od čega u tom trenutku njih sedmorica sudu nisu bili dostupni. Također je i drugih deset osoba na istom procesu bilo osuđeno na vremenske kazne zatvora. I pri donošenju ovih presuda Serrentino je, prema vlastitom svjedočenju, iznosio primjedbe na isti način kao i tijekom suđenja u Šibeniku.²²

Proces koji je nakon toga uslijedio održan je 18. listopada u Kotoru, kada je smrtna kazna strijeljanjem izrečena za sedam osoba, dok su deseterica dobili

¹⁶ DAST, Isto, Zapisnik od 10. listopada 1945. godine.

¹⁷ DAST, Isto. Više o članovima suda vidi u Zapisniku od 8. kolovoza 1945. godine.

¹⁸ Službeno izvješće o ubojstvu A. Scottona vidjeti u: *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 1, dok. br. 293.

¹⁹ Iscrpno o tijeku sudskog procesa i donesenim presudama vidjeti u: *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 1, dok. br. 296, dok. br. 297. Prema ovim dokumentima presuda je bila donesena bez bilo kakvih primjedbi članova sudskoga vijeća, dakle jednoglasno, što je protivno svjedočenju V. Serrentina.

²⁰ Što se tiče takvih Serrentinovih tvrdnji za ovaj slučaj, uostalom kao i za sve ostale koji su naknadno uslijedili, nikakve njegove zabilješke u formi primjedbi nisu pronađene u dokumentacijskoj građi.

²¹ DAST, Isto. Za ove tvrdnje vidjeti materijale istražnog postupka s nadnevkom 12/13. rujna 1945., kao i Zapisniku od 10. listopada 1945. godine.

²² Iscrpnije o sudskom procesu u ovom slučaju vidjeti: *NOB-a u Damaciji*, knjiga 1, dok. br. 298, dok. br. 299., kao i navedene dosjee. Niti u ovom slučaju nema nikakvih pisanih dokaza o navodnim Serrentinovim primjedbama na izrečene presude.

zatvorske kazne. Najteža kazna izvršena je odmah nad šestoricom kažnjenika, dok jedan nije bio dostupan izvršiteljima. I u ovom je slučaju Serrentino, navodno, na isti način iskazivao nezadovoljstvo izrečenim kaznama.²³

Na procesu koji je sud održao 29. listopada u Vodicama pokraj Šibenika, zbog počinjenog ubojstva dvojice talijanskih vojnika i komunističke djelatnosti, kaznom smrti strijeljanjem kažnjeno je 16 osoba, a još deset optuženika dobilo je višegodišnje zatvorske kazne. Smrtna kazna odmah je izvršena nad 12 osuđenih, dok su preostala četvorica bili u bijegu. Također je i pri ovim presudama, prema Serrentinovim tvrdnjama, izostala njegova suglasnost.²⁴

Sljedeći proces trebao se održati u Šibeniku krajem listopada, no zbog navodnog Serrentinova iznenadnoga samovoljnog napuštanja Šibenika u ranim jutarnjim satima toga dana i odlaska u Zadar, sud u novim okolnostima nedostatka jednoga člana vijeća nije mogao provesti pripremani proces. Na njemu je, prema navodima Serrentina, trebala biti izrečena kazna nad 26 ili 27 osoba, od čega bi 15 odnosno 16 osoba bilo osuđeno na najstrožu kaznu smrti strijeljanjem.²⁵

I upravo zbog spomenutoga događaja, kao i tako prouzročenih okolnosti, guverner Bastianini je ubrzo, 13. studenoga 1941., objavio da Izvanredni sud prestaje djelovati, te je umjesto njega ustanovljen novi sud, Specijalni sud za Dalmaciju, koji su činili sasvim novi članovi sudskoga vijeća.²⁶ Osnivajući Specijalni sud guverner Bastianini je izrazio posebnu zahvalnost članovima dotadašnjeg sudskoga vijeća Izvanrednog suda zbog, pohvaljujući ih na njihovoj "čvrstini i nepopustljivosti u najvećem smislu pravde". Ovaj je navod guvernera na određeni način mogao značiti kako je u radu Izvanrednog suda bila postignuta ujednačenost djelovanja svih članova sudskoga vijeća, što je dakako odmah dovodilo u sumnju navodne Serrentinove primjedbe na izrečene presude. No, to je samo jedna od mogućnosti tumačenja ovih događaja.

Bez obzira na sve navedeno, na kraju se može zaključiti kako je Izvanredni sud za Dalmaciju u ukupnih 18 dana postojanja izrekao najstrože kazne smrti nad ukupno 48 osoba, dok je od toga broja kazna bila provedena nad dostupnih 36 kažnjenika. Vremenske kazne zatvora, na navedenim procesima bile su izrečene nad još 37 osoba.

O načinu funkcioniranja Izvanrednog suda za Dalmaciju, u sklopu dosjea korištenog u postupku protiv Serrentina, nalazi se i mišljenje Državne komisije

²³ O ovom sudskom procesu nema dokumenata u *NOB u Dalmaciji*, knjiga 1, ali se podaci mogu naći u navedenim dosjeima.

²⁴ DAST, Isto. Također vidjeti: *NOB u Dalmaciji*, knjiga 1, dok. br. 316, dok. br. 317. O navodno iznesenim Serrentinovim primjedbama pri donošenju spomenutih sudskih odluka na vrstu i visinu kazni, vidjeti: DAST, Isto, Zapisnik istražnog odjela Javnog tužitelja Šibenik od 18. kolovoza 1945. godine. Međutim, kao ni u prethodnim slučajevima, nisu pronađeni dokumenti iz 1941. koji bi potvrđivali kasnije izjave Serrentina.

²⁵ DAST, Isto, Zapisnik od 18. kolovoza 1945. godine. O ovom slučaju spomenutom zborniku *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 1, nisu objavljeni nikakvi dokumenti.

²⁶ DAST, Isto. Također vidjeti: *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 1, dok. br. 332, koja se odnosi na prestanak rada Izvanrednog suda i početak rada Specijalnog suda koji je imenovan još 24. listopada 1941. godine.

za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača iz 1944., što je za Serrentinov slučaj ipak važno. Državna komisija je ocijenila kako je Izvanredni sud bio sastavljen "na brzu ruku", te se "odlikovao skroz neobjektivnim i pristranim suđenjem". Nadalje je navedeno: "General Magaldi Gr. Uff. Gherardo kao predsjednik i Serrentino Cavv. Vincenzo i Caruso Cavv. Uff. Pietro kao članovi odgovorni su za bezbroj presuda toga suda na smrt i doživotnu robiju, donetih bez ikakvih dokaza".²⁷

Jednostavnom raščlambom moramo zaključiti da tvrdnje Državne komisije nisu odgovarale činjeničnom stanju. Naime, Izvanredni sud je tijekom svog djelovanja, kao što je pokazano u prethodnom dijelu teksta, izrekao u brojčanom smislu poznati broj presuda, što je u suprotnosti s tvrdnjom Državne komisije o "bezbroj presuda". O drugim aspektima djelovanja Serrentina u radu Izvanrednoga suda, kao i kod obnašanja ostalih dužnosti, detaljnije ćemo obratiti pozornost u nastavku, i to posebice u onome dijelu koji će obrađivati tijekom sudskog procesa protiv Serrentina.

Na funkciji prefekta Zadarske provincije i uhićenje 1945. godine

Prestankom sudjelovanja u članstvu sudskoga vijeća Izvanrednog suda za Dalmaciju, Serrentino je nastavio s djelatnostima u sklopu ranije preuzetih sindikalnih zaduženja, ali i s obnašanjem funkcije zapovjednika protuzračne obrane grada Zadra.²⁸ Iste dužnosti zadržao je i u razdoblju nakon svrgavanja Mussolinija s vlasti 25. srpnja 1943., kada je u Italiji na vlast došla vlada maršala Pietra Badoglia.²⁹ Svojim je istražiteljima iscrpno opisao okolnosti nastale objavom kapitulacije Italije. U vezi s time je izjavio: "Po padu fašizma 25. jula 1943. bio sam potvrđen od komandanta armijskog korpusa na komandi protuavionske obrane i od prefekta badoljanskog grofa Alberti u ime vlade bio sam potvrđen u sindikalnoj dužnosti i u dužnosti, koju sam imao u ekonomskom vijeću. Kapitulacija Italije 8. septembra 1943. godine zatekla me na položaju kako sam napred spomenuo. 10. septembra 1943. godine badoljanski prefekt grof Alberti poslao je po mene pa mi je rekao: 'Serrentino, vojnici su izgubili glavu. Rekli su mi, da su se složili sa partizanima u cilju da ujedine snage i da ne dozvole Njemcima da uđu u Zadar, te da se bore protiv njih u Dalmaciji. Naprotiv Njemci su blizu, može se reći da već ulaze, a ništa se ne radi, da bi ih se odbilo. Sa Njemcima ulaze i također ustaše, jer je Hitler ustupio Dalmaciju, uključivši i Zadar Paveliću, kažu mi također da se fašisti reorganizuju i ja se bojim osveta, proganjanja i hapšenja ljudi. Stavljam ti u dužnost da u ime vlade znadeš se staviti na čelo i raditi da se izbjegne zlo. Pučanstvo će biti sigurno s tobom, a ja ću obavještavati svoju vladu o onome što ti činiš.' Dužnost mi je bila vrlo teška, ali ja sam je prihvatio. Imao sam sreću ili sam znao raditi sa

²⁷ DAST, Isto.

²⁸ DAST, Isto, Zapisnik od 10. listopada 1945. godine.

²⁹ Isto.

mного takta, ne znam ali je rezultat bio takav, da smo bili pošteđeni, od nara-
da nije bilo osveta niti proganjanja niti hapšenja”.³⁰

Nadalje je objašnjavao način svoga imenovanja za prefekta pa je s tim u
svezi istražiteljima izjavio: “15. oktobra 1943. godine radio je objavio vijest, da
je talijanska republikanska vlada imenovala za prefekta u Zadru, fašistu Paola
Quarantotta, posljednjeg federalnog tajnika iz Zadra. Badoljanski prefekt grof
Alberti, čim je saznao za tu vijest, otputovao je u Bolonju, gdje mu je bila fam-
ilija (i tu je uhapšen od fašista). Prije polaska pozvao me još jedanput i rekao
mi: ‘Ne mogu da te imenujem prefektom, jer nemam za to ovlaštenje, a osim
toga su tu i Njemci, nastavi svojim radom i ne boj se za budućnost. To ti mogu
garantovati. Međutim gledaj da se čuvaš od Njemaca.’ Ovom razgovoru i onom
od 10. septembra bili su prisutni: Vice prefekt, dr. Amato Greeani, badoljanski
općinski komesar dr. Carlo de Hörbert i advokat Josip Tolja, koji se još i danas
nalazi u Zadru. Tako se došlo na konac oktobra, kada se pronijela vijest, da će
3. novembra Njemci, budući da prefekt Quarantotto nije došao u Zadar, pro-
klamirati opsadno stanje i Zadar staviti pod ustašku upravu”.³¹

S obzirom na nastalu situaciju, Serrentino je u nastavku istrage navodio
kako je nekoliko zadarskih građana u spomenutim okolnostima zatražili po-
moć od prefekta Trsta. Na kraju su, prema njegovim tvrdnjama, aktivnosti oko
imenovanja prefekta Zadarske provincije okončane 2. studenoga 1943. godine,
o čemu je obaviješten preko radija. U tom je smislu svjedočio sljedeće: “Na
večer 2. novembra 1943. godine, dok sam se nalazio u Voštarnici (dio Zadra
izvan stare jezgre grada na poluotoku, op. Z. B.), gdje sam radio oko nekog
skloništa, koji je par sati prije bilo pogođeno od zračnog bombardovanja i u
kojem su bili mrtvi 150 osoba,³² radio je saopćio vijest o mojem imenovanju
za prefekta Zadra”.³³

Dužnost prefekta obnašao je u specifičnim okolnostima, primarno obi-
lježenima činjenicom da se Zadar nalazio pod njemačkom vojnom upravom,
ali i pod učestalim teškim savezničkim zračnim napadima. U takvoj situaciji,
navodio je kako su njegove aktivnosti bile isključivo vezane uz uspostavu reda
u potpuno napuštenom gradu. Urede civilne uprave organizirao je na prigrad-
skom području, gdje je pomagao i pri smještaju odbjeglog stanovništva. Nai-
me, spomenuta prigradska područja u tom razdoblju nisu nadzirale njemačke
postrojbe, već su se nalazila pod nadzorom partizana.³⁴

³⁰ DAST, Isto, Zapisnik od 10. listopada 1945. godine.

³¹ Isto. U prilog tvrdnji o mogućem preuzimanju grada od strane civilne uprave NDH govori i
činjenica da je krajem listopada 1943. poglavnik NDH Ante Pavelić imenovao za velikog župana
nove Velike župe Sidraga i Ravni kotari, sa sjedištem u Zadru, dr. Viktora Ramova, a za grado-
načelnika Zadra Andriju Relju.

³² U večernjim satima 2. studenoga 1943. započelo je prvo teško savezničko razaranje grada
Zadra, koje se nastavilo i sljedećih dana sve do kraja iste godine, a zatim je, s različitim intenzi-
tetom, trajalo sve do 31. listopada 1944. godine.

³³ DAST, Isto, Zapisnik od 10. listopada 1945. godine. Za prefekta Zadarske provincije Serren-
tina su odredile vlasti nove Mussolinijeve fašističke republike, odnosno Talijanske Socijalne Re-
publike.

³⁴ Isto.

Upravo je zbrinjavanje stanovništva Serrentino kasnije koristio kao dokaz da je u spomenutim okolnostima potpuno jednako, materijalno i na sve druge načine, osim stanovništva pomagao i partizane. Tako je istražiteljima veoma opširno dao iskaz o pomoći koju je, kao prefekt Zadra, konkretno pružio simpatizerima partizana, ali i svim njemu poznatim partizanskim aktivistima.³⁵

U sklopu svjedočenja dao je i svoje viđenje napuštanja Zadra krajem 1944. godine: "Uvečer 30 oktobra 1944 godine došli su k meni u moju kuću 3 Njemačka mornarska oficira. Rekoše mi da imaju naređenje da me odvedu i dali su mi 2 sata vremena da se spremim. Ukrkali su me na torpedolovku K.6., gdje su me zatvorili u kabinu jednog oficira. Pred jutro u 7 iskrkali su me u Rijeci i rekli mi, da sam slobodan i da mogu otići gdje hoću".³⁶

Zatim je odmah napustio Rijeku i otišao u Trst gdje je dočekao dolazak Jugoslavenske armije, te je u svezi s tim događajima naveo: "Ja sam se nastanio u Trstu. Zadnjih dana mjeseca aprila ove godine saznao sam preko radija da partizanske trupe (jugoslovenske) marširaju na Trst, pa budući da sam imao i imam savjest na mjestu, nisam niti pomišljao da se udaljim ili da promijenim stan. Ostao sam u stanu, koji mi je doznačio općinski stambeni ured. Pa i kad sam saznao da partizani u Trstu vrše hapšenja, nisam ni mislio da se sklonim u koju drugu kuću, nago sam ostao u svom stanu i šetao po gradu. Prvog maja kad su partizani ušli u Trst, pošao sam im u susret, da vidim nije li možda među njima neko od Zadrana".³⁷

Serrentina su pripadnici Jugoslavenske armije uhitili 9. svibnja 1945. u njegovom stanu u Trstu.³⁸ Nakon toga je prebačen u Okružno odjeljenje Ozne za Zadar, zbog istražnih radnji u pogledu njegova djelovanja u vrijeme rata, a zatim na daljnji postupak Okružnom odjeljenju Ozne za Šibenik.³⁹

Sudski proces protiv Serrentina

Nakon završenih istražnih radnji provedenih u Okružnoj Ozni za Šibenik, protiv osumnjičenog Serrentina podnesena je 9. kolovoza 1945. godine prijava Javnom tužitelju u Šibeniku. Prijava je sadržavala šest točaka, koje su veoma detaljno objašnjavale razloge uhićenja, te opisivale sve aktivnosti osumnjičenoga u vrijeme rata.⁴⁰

³⁵ O pomoći koju je, kako je navodio, pružio suradnicima i simpatizerima partizana vidjeti: DAST, Isto, Zapisniku od 10. listopada 1945. godine.

³⁶ DAST, Isto, Zapisnik od 10. listopada 1945. godine. Međutim, ovdje moramo napomenuti kako je prema talijanskim izvorima, Ministarstvo unutrašnjih poslova Socijalne Republike tih dana radio vezom njemačke mornarice poslalo zapovijed prefektu Serrentinu da se iz Zadra obvezno povuče zajedno s njemačkim zapovjedništvom. O tome vidjeti: Bruno COCEANI, *Mussolini, Hitler, Tito - Alle porte orientali d'Italia*, Bologna 1948., 205.

³⁷ DAST, Isto.

³⁸ Isto.

³⁹ DAST, Isto, dopis Ozne za Zadar br. 1101. od 14. srpnja 1945., kojim se obavještava Ozna za Šibenik o prebacivanju uhićenoga V. Serrentina. Potpisnik ovoga dopisa bio je načelnik B. Lončar.

⁴⁰ DAST, Isto, prijava koju je Okružno odjeljenje Ozne za Šibenik uputilo protiv osumnjičenoga Serrentina Javnom tužitelju u Šibeniku, br. 1946/45., od 9. kolovoza 1945. godine.

Tužiteljstvo u Šibeniku, odmah nakon primitka prijave, pokrenulo je svoje istražne radnje u pogledu djelovanja osumnjičenoga u promatranom razdoblju. Tužiteljstvo je zatražilo od Okružnog odjeljenja Ozne za Zadar da dostavi sva prikupljena svjedočenja osoba koja je posebice zahtijevao optuženi Serrentino. U spomenutom dopisu, između ostaloga, zatraženo je: "Nadalje se umoljavate da izvidite i saopćite kako je vladanje Serrentina bilo u Zadru prije rata (u Zadru je živio još od 1921 godine)⁴¹ i za rata, a naročito dok je bio prefekt zadarske provincije, navlastito pod Njemcima. O tome ispitajte i svjedoče na koje se Serrentino poziva u svoju obranu, kao i dr. Giacoma Vuxani, dra. Andrović Edvina, dr. Brainović Branu, te advokata Josipa Tolja, svi iz Zadra. Ovaj posljednji (Tolja) neka se ispita na okolnosti da li mu je Serrentino na povratku iz Šibenika poslije suđenja izvanrednog suda u oktobru 1941 godine, pričao o tome kako je on silom bio postavljen u taj sud i kako je glasao protiv smrtnih osuda. Tolja neka se također izjasni o tome, da li mu je Serrentino pričao o naređenjima koje mu je dao (Serrentinu) prefekt Alberti septembra 1943. godine"⁴²

Na zahtjev Javnog tužiteljstva Šibenik Okružno odjeljenje Ozne za Zadar žurno je odgovorilo: "U prilogu dostavljamo vam izvadak iz referata Vuxanija a ostalo za sada nismo u stanju da pošaljemo s razloga što se dr. Andrović nalazi u Zagrebu već duže vremena, braća Tolja su predati sudu, a dr. Brainović negativan je elemenat i vjerujemo da ukoliko bi on i nešto kazao da ne bi bila realna slika Serrentinova rada i djelovanja u Zadru i prema tome nepotreban predmet u postupku"⁴³

Ova korespondencija između tužiteljstva u Šibeniku i Ozne za Zadar, kao što proizlazi iz citiranih dijelova njihovih dopisa, u svakom pogledu je višestruko zanimljiva. Naime, premda su dopisi sadržavali nekoliko detalja koji će se u nastavku vođenja postupka protiv Serrentina pokazati značajnima, takvi su ipak bili selektivno korišteni. U tom kontekstu posebice je zanimljivo svjedočenje odvjetnika Josipa Tolje, koji je govorio isključivo u prilog iznesenim Serrentinovim tvrdnjama. Jednako tako, ovdje posebnu pozornost plijeni i Oznina znakovita sugestija tužiteljstvu, apsolutno neprihvatljiva za objektivnost procesa, o tome što je u postupku trebao biti potreban odnosno nepotreban predmet.

Nadalje, prije nego što prikažemo konačno formuliranu optužnicu protiv Serrentina, osvrnut ćemo se ipak na neke važne izjave pojedinih svjedoka koje su dali tijekom istražnog postupka tužiteljstva u Šibeniku ili tijekom istrage Ozne.

U tom smislu je i spomenuti dr. Giacmo Vuxani, koji je bio zamjenik Serrentina dok je on obnašao dužnost zadarskog prefekta, dao svoje opširno svjedočenje o osumnjičenome, za kojega je u zaključku, uz ostalo naveo: "Istini za volju treba priznati da se Serrentino nije okaljao nikakvim činom nasilja nad netalijanskim ili italijanskim življem ma kakve političke struje on pripadao"⁴⁴

⁴¹ Iako je Serrentino izjavljivao da se u Zadar doselio već polovicom 1919. godine.

⁴² DAST, Isto, dopis Istražnog odsjeka Javnog tužitelja, br. 67/45. od 3. rujna 1945. godine.

⁴³ DAST, Isto, dopis Ozne za Zadar, br. 1151 od 4. rujna 1945. godine.

⁴⁴ DAST, Isto, izvadak iz zaključka svjedočenja dr. Vuxania. Svjedočenje je bez nadnevk, ali svakako je dano prije rujna 1945. godine.

Također, još je jedan svjedok, dr. Josip Tolja, iznio svoja zapažanja o Serrentinovu sudjelovanju u radu Izvanrednog suda za Dalmaciju 1941. godine: "Poslije nekoliko dana, nakon rada tog suda u Šibeniku susreo sam u Zadru okrivljenika Serrentina, koji mi se žalio na postupak tog suda govoreći da mu se ovakav postupak gadi i da je užasno, jer da se hoće primijeniti najstroža kazna i to kazna smrti. Tom prilikom govorio mi je da je on kao član toga vijeća davao kontravot (protivno glasovao) te da je u svim tim spisima sačinjen zapisnik o vijećanju iz kojih se to može razabrati. Poznato mi je da njegovim takvim stavom spašeno nekoliko osoba od kazne smrti strijeljanjem. Oko svršetka oktobra mjeseca 1941 godine susreo sam okrivljenog u Zadru, koji mi je kazao da je iz Šibenika pobjegao, a naveo mi je razlog to da je još noć prije saznao da se ima sutra dan održati pretres protiv, mislim sada 20 ljudi, te da svi imaju biti osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem".⁴⁵

I preostali svjedoci obrane od kojih je V. Serrentino tražio da se očituju u postupku vođenom protiv njega, na sličan su način svjedočili, i to veoma afirmativno o njegovu djelovanju u Zadru tijekom promatranog razdoblja.⁴⁶

Međutim, što se tiče svjedoka optužbe, a optužnica se temeljila isključivo na djelovanju optuženoga u vrijeme djelovanja Izvanrednog suda za Dalmaciju, oni ipak nisu svojim iskazima izrijekom teško teretili Serrentina zbog njegova postupanja u radu navedenog suda. Naime, petnaestorica svjedoka,⁴⁷ koji su uglavnom bili najbliža rodbina osuđenika na Izvanrednom sudu, u svojim su se svjedočenjima ograničili na okolnosti uhićenja njihovih rođaka. Ipak, pritom treba uzeti u obzir da su spomenuti iskaze dali krajem 1944., i to pred "Organom za prikupljanje podataka i dokaza za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača",⁴⁸ dakle ne u sklopu istrage koju je Javno tužiteljstvo u Šibeniku kasnije vodilo protiv Serrentina.

Javno tužiteljstvo okruga Šibenik dostavilo je 7. siječnja 1947. godine Okružnom sudu u Šibeniku temeljito obrazložen optužni prijedlog protiv Serrentina. On se uglavnom temeljio na optužbi o Serrentinovu sudjelovanju u sudskom vijeću Izvanrednog suda za Dalmaciju, koji je u svojem kratkotrajnom funkcioniranju izrekao značajan broj smrtnih presuda nad netalijanskim stanovništvom Dalmacije. Prema tako definiranom optužnom prijedlogu, tužiteljstvo je smatralo: "Počinio je time optuženik krivična djela protiv naroda i

⁴⁵ DAST, Isto, izvadak iz svjedočenja dr. Josipa Tolje kod Javnog tužitelja za okrug Šibenik od 2. rujna 1945. godine.

⁴⁶ Preostali svjedoci bili su: Svetko Belfranin, Guerino Berak, Krsto Gjergja, Frane Ivanov, Jerolim Košta i Antonietta Zicci.

⁴⁷ DAST, Isto. U sklopu cjelokupnog spisa nalaze se i iskazi svjedoka optužbe: Bruno Šepić, Stjepan Škoti – otac žrtve, Josipa Šupe, Ignazio Terranova – prema optužbi zločinac, Pera Višić – majka žrtve, Miloš Vrljević – otac žrtve, Josip Kliman, Ivan Baranović – žrtva terora, Lucija Lasić – majka žrtve, Josip Košta, Janja Belamarić – rođakinja žrtve, Jugoslav Bulat – žrtva terora, Ante Bujas – otac žrtve, Stjepan Junaković – otac žrtve i Vinko Maglica.

⁴⁸ Ovdje je zasigurno riječ o Okružnoj komisiji za ratne zločine, koja je u tom razdoblju prikupljala podatke o tzv. ratnim zločinima okupatora i njihovim pomagačima, te svoje podatke prosljeđivala na daljnji sudski postupak.

države i to baš opetovane zločine iz člana 3. tč. 3. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, sve kažnjivo na osnovu istoga zakona⁴⁹

Navedeni Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, na čiji se članak 3. točka 3. u tekstu optužnice pozivalo, sadržavao je i sljedeće određenje o činitelju krivičnog djela: "Tko izvrši ratni zločin, tj. tko u vrijeme rata i neprijateljske okupacije radi kao pokretač, organizator, naredbodavac, pomagač ili neposredni izvršilac ubojstava, osuđivanja na smrtne kazne i njihovog izvršavanja, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja ili odvođenja u koncentracione logore, u internaciju i na prisilni rad stanovništva Jugoslavije"⁵⁰

Ključni dokaz optužbe bilo je postojanje pisma koje je 15. listopada 1941. predsjednik Izvanrednog suda, general Magaldi, nakon prvog održanog procesa u Šibeniku, uputio guverneru Dalmacije Bastianiniju. U njemu se Magaldi zahvalio guverneru članovima suda, koji su se pokazali kao dobri suradnici zbog čega je, prema njegovu mišljenju, sud bio sastavljen od "četiri tijela, ali od jedne duše"⁵¹

Na temelju navedenog optužnoga prijedloga, Okružni sud u Šibeniku održao je 31. ožujka 1947. usmenu javnu raspravu. Nakon cjelodnevnog raspravljanja, sudsko vijeće je donijelo presudu kojom je optuženik proglašen krivim i osuđen na kaznu smrti strijeljanjem, te na trajni gubitak svih političkih i građanskih prava, kao i na konfiskaciju cjelokupne pokretne i nepokretne imovine.⁵²

Osuđeni Serrentino je, odmah nakon izrečene presude, uputio preko Okružnog suda u Šibeniku zamolbu Vrhovnom sudu Narodne Republike Hrvatske u kojoj je, komentirajući neke navode iz optužbe, naveo: "Ta nisam ja advokatu Tolji govorio o događajima, tek u posljednje doba, već oktobra 1941 godine, kad su se oni zbili, kada niko u Italiji, pa možda i gdje drugo, nije vjerovao, da bi fašizam mogao pasti i da bi Germanija mogla izgubiti rat. Zar sam ja godine 1941 imao potrebe, da pripremam svjedoke? Da li sam možda mogao misliti na to, da će mi se 31. III. 1947, dakle poslije 6 godina, održati jedan proces?" I na kraju je Serrentino zaključio: "A što će se reći, ako se jednog dana pronađu fascikli procesa i u njima moje izjave protivnog glasa?!"⁵³

Nakon ove zamolbe Serrentino je Vrhovnom sudu Hrvatske uputio i službeni priziv na odluku o krivici i kazni koju je dionio Okružni sud u Šibeniku. Vrhovni sud je 14. travnja 1947., raspravljajući o prizivu, donio presudu kojom nisu prihvaćene Serrentinove primjedbe, što je značilo da se u cjelini potvrđuje presuda prvoga suda.⁵⁴

⁴⁹ DAST, Isto, Optužnica Ko 392/45 od 7. siječnja 1947. godine.

⁵⁰ Više o Zakonu o krivičnim djelima protiv naroda i države vidjeti: *Službeni list FNRJ*, br. 59, 23. VII. 1946., 685.

⁵¹ DAST, Isto, Optužnica Ko 392/45.

⁵² DAST, Isto, Zapisnik o usmenoj javnoj raspravi, K 7/47. od 31. ožujka 1947. godine.

⁵³ DAST, Isto.

⁵⁴ DAST, Isto, presuda Vrhovnog suda N. R. Hrvatske, br. I. Kv. 803/47-2. od 14. travnja 1947. godine.

I Prezidijum Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije, raspravljajući o naknadno podnesenoj Serrentinovoj molbi za pomilovanje, donio je početkom svibnja 1947. odluku kojom je odbačena osuđenikova molba, čime je u potpunosti otvoren put za izvršenje smrtne kazne.⁵⁵ Smrtna kazna nad Serrentinom izvršena je u Šibeniku 15. svibnja 1947. godine.⁵⁶ Na kraju ovoga postupka i Kotarski sud u Zadru je početkom 1948., rješavajući problematiku konfiskacije imovine, koja je u ovakvim slučajevima bila obvezatna, i ne samo za najteže presude, donio rješenje da se u korist Jugoslavije izvrši konfiskacija svih pokretnih predmeta u vlasništvu osuđenoga Serrentina.⁵⁷

Osvrt na tijek sudskog procesa protiv V. Serrentina

Elementarnom analizom⁵⁸ dokumentacije, koju su komunističke vlasti koristile za pripremu i vođenje sudskog procesa protiv Serrentina odmah se javlja potreba razrješenja nekoliko postojećih dvojbi. Stoga treba krenuti redom, počevši od trenutka okončanja istražnog postupka protiv Serrentina, kojeg je vodila Ozna za Šibenik, zatim podignute optužnice kod Javnog tužiteljstva u Šibeniku, i na kraju prihvaćanja optužnice i procesa pred Okružnim sudom u Šibeniku. Stoga ćemo se ovdje, za početak pozabaviti postupcima Ozne, kao klasične režimske (partijske) policije, koja je svojim primjedbama i utjecajem, u ovom slučaju izvršila pritisak na pravosudna tijela i time dovela u pitanje objektivnost cijelog procesa.⁵⁹

Tako je Okružna Ozna za Šibenik, u prijavi protiv osumnjičenog Serrentina dostavljenoj Javnom tužitelju u Šibeniku, u dopisu od 9. kolovoza 1945., uz ostalo, navela i sljedeće: "Okrivljeni ističe da se je zamjerio generalu Magaldi i guverneru Bastijanini zbog svog držanja u Izvanrednom sudu i glasanja protiv odluka tog suda, ali u spisima po krivici Marije Škoton iz Šibenika, postoji prepis dopisa, koji je uputio general Magaldi guverneru Bastijaniniju, u kome

⁵⁵ DAST, Isto, Odluka Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, Po. br. 1709. od 3. svibnja 1947. godine.

⁵⁶ DAST, Isto, Zapisnik o izvršenju smrtne kazne od 15. svibnja 1947. godine. Izvršenje je nadgledao Vinko Brešan, referent za izvršenje smrtne kazne Odjeljenja unutarnjih poslova pri Gradskom izvršnom odboru.

⁵⁷ DAST, Isto, Rješenje Kotarskog suda u Zadru, Posl. br. Konf. 258/45. od 17. siječnja 1948. godine. Konfiskacija imovine izvršavala se prema Zakonu o konfiskaciji imovine i o izvršenju. Vidjeti: *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije*, br. 40., 12. VI. 1945., 345.-348.

⁵⁸ Ovdje se zadržavamo isključivo na takvoj razini analize procesa, isključivo zbog toga što time ne prelazimo okvire ovoga rada. Međutim, dubljom analizom trebalo bi obuhvatiti cjelokupne političke prilike koje su prevladavale u razdoblju održavanja procesa, a to bi podrazumijevalo i širu analizu stvarnih funkcija Ozne, Okružne komisije za ratne zločine, zatim prikazati primjere funkcioniranja okružnih i kotarskih sudova, zbog usporedbe procesa, na tom području, kao i prikazati razinu utjecaja partijskih organizacija na pravosudna tijela.

⁵⁹ Takav je odnos bio moguć zbog Ozninog dominantnog položaja u društvu, koji je zadobiven time što su joj komunističke vlasti dodijelile ulogu "čuvara" tekovina oslobodilačke i revolucionarne borbe od 1941. do 1945. i postojećeg komunističkog sustava u novoj jugoslavenskoj državi. Sasvim je jasno da je na temelju ovakvih određenja Ozna imala neograničene ovlasti u svakom pogledu.

general Magaldi pored ostaloga hvali i okrivljenog Serrentinija kao sretno izabranog sudca za izvanredni sud, koji ne upada u ona kolebanja i cjepidlačarenja, u koja običavaju upadati pravnici sudci, pa ga predlaže za nagradu. Dakle ovaj dopis opovrgava obranu kao i njegova prenemaganja. Pri tome bi bilo potrebno podsjetiti se onog proročanstva Ilije Erenburga⁶⁰ iz ranijih godina: ‘Borče, kada ti se fašiste budu prenemagali da nisu ništa krivi, ne vjeruj mu, nego ga udri!’ Bilo bi korisno pribaviti originalne spise u procesu protiv Škotona, ako postoje, a to na okolnost da li je okrivljeni zaista glasao protivu smrtnih presuda, kako navodi u svojoj obrani.’⁶¹

Iz ovoga proizlazi da je Serrentino pokušao dati lažni iskaz o tome kako je kao član sudskoga vijeća glasovao protiv odluka Izvanrednog suda, a neistinitost njegovog iskaza potvrđuje dopis generala Magaldia o Serrentinu kao dobro izabranom sucu. Time je navodno razotkriven Serrentinov pokušaj da sa sebe skine odgovornost. No, u nastavku dopisa šibenske Ozne se ipak postavlja i pitanje je li doista postoje zabilješke o tome da je Serrentino glasovao suprotno ostalim članovima sudskoga vijeća Izvanrednog suda. Upravo ovaj upit nedvojbeno sugerira da se ipak nije moglo s punom sigurnošću, makar ne u tom trenutku, utvrditi je li Serrentinov iskaz lažan ili nije, što ukazuje na očitu kontradikciju istražnih tijela. Jednako tako, pozivanje na “proročanstva” Erenburga nije potrebno obrazlagati, jer ukazuje na očitu ideološku pristranost istražnih tijela.

Nadalje, Javno tužiteljstvo u Šibeniku, skoro dvije godine nakon navedene prijave, u konačnom formuliranom sadržaju teksta optužnice protiv Serrentina, dostavljene Okružnom sudu u Šibeniku 7. siječnja 1947., zatražilo je i sljedeće: “da se na raspravi pročita kao dokaz prijava OZN-e u Šibeniku od 9. VIII. 1945. godine”.⁶² Time je Javno tužiteljstvo nesporno priznalo relevantnost sadržajno dvojbene prijave Ozne, i to kao pravno valjani dokaz u procesu protiv osumnjičenika.

Postupajući po optužnom prijedlogu Javnog tužiteljstva, Okružni sud u Šibeniku održao je javnu usmenu raspravu 31. ožujka 1947. na kojoj je predsjedatelj sudskoga vijeća objavio da je “predmet današnje rasprave optužnica JT okruga Šibenik od dana 7. I. 1947. godine br. 392/45.”⁶³ Na temelju ovakvog stajališta predsjedatelja sudskoga vijeća, potvrđena je i postala prihvatljivom optužnica po formulaciji javnog tužitelja, čime je i prijava Ozne, bez obzira na sve navedeno, u procesu konačno prihvaćena. I upravo su ove činjenice, uz spomenute postupke tužiteljstva, selektivno korištenje iskaza svjedoka, i to napose onih obrane, dovele do ozbiljnih smetnji u pokušaju nekritičkog prihvaćanja tijeka postupka i rezultata ovoga sudskog procesa.

⁶⁰ Sovjetski književnik koji se u razdoblju Drugoga svjetskog rata bavio tzv. mobilizatorskom publicistikom.

⁶¹ DAST, Isto. Prijava br. 1946/45. od 9. kolovoza 1945. godine.

⁶² DAST, Isto. Optužnica Ko 392/45. od 7. siječnja 1947. godine.

⁶³ DAST, Isto. Zapisnik o usmenoj javnoj raspravi kod Okružnog suda u Šibeniku K 7/47. od 31. ožujka 1947. godine.

Na kraju treba reći, kako ni u kom pogledu nije prijeporno to što je bio pokrenut sudski proces protiv djelovanja Serretina tijekom Drugoga svjetskog rata. Međutim, prijeporno ipak jest provođenje takvog procesa u kojem su kao dokazi optužbe isključivo korištene posljedice, ali ne i razlozi koji su do njih doveli. Naime, prema dostupnoj dokumentaciji, u procesu nije bilo vidljivo sučeljavanje relevantnih (stvarnih) dokaza obrane i optužbe, što se poglavito odnosilo na Serrentinovu tvrdnju o njegovu stalnom izdvojenom mišljenju u pogledu presuda na Izvanrednome sudu. Je li on doista davao takve primjedbe ili nije, iz postojećih izvora nije moguće decidirano odgovoriti, već je sve ostalo isključivo u domeni prihvaćanja tvrdnji jedne od strana u postupku. Stoga, nepostojanje materijalnih dokaza u konkretnom slučaju, što konačno može značiti da takvih doista i nije bilo, ali također može značiti i to da su ipak postojali, pa su eventualno zbog postizanja konačne kazne bili uništeni, dovode pod znak pitanja krajnju regularnost cijelog procesa, u kojem ni jedna strana ipak nije uspjela nedvojbeno dokazati svoje tvrdnje.

Radi potpunijeg razumijevanja i ovoga slučaja, treba prihvatiti činjenicu o tome da su sudski procesi na ovim prostorima, vođeni u neposrednom poslijeratnom razdoblju, često sadržavali određene primjese osvete, ali su također bili motivirani ideološkim predrasudama.⁶⁴ I takve su ih činjenice osjetno udaljavale od provođenja korektnih i objektivnih sudskih procesa, temeljenih na načelima zadovoljenja pravde i pravednosti.⁶⁵

Opće je poznato s kojom su silovitošću, uz upotrebu terora, Talijani ustrajavali na prisilnom mijenjanju etničke slike i sveopće talijanizacije anektiranih dalmatinskih područja Hrvatske za vrijeme Drugoga svjetskog rata. No, to ipak nije smjelo biti opravdanje da se u mirnodopskim okolnostima, uz poticaj komunističkog režima, provode jednostavni principi obračuna, uokvireni sintagmom o "stizanju zaslužene kazne narodnih neprijatelja". I zato je u ovoj slučaju trebalo iznijeti sve činjenice na temelju kojih se nepristrano može i sa svih strana može analizirati cijeli proces, što dakako ne znači da Serrentino nije u konačnici zaslužio kaznu. Ali, kakve je težine ona doista trebala biti, iz predloženog nije moguće objektivno prosuditi.

I konačno, ovdje moramo primijetiti još jednu zanimljivost koja je vezana uz ovaj slučaj. Naime, cijeli je postupak trajao relativno dugo, što je doista bila iznimka u odnosu na ostale procese tada vođene protiv pojedinaca ili skupina osumnjičenih za neprijateljsko djelovanje odnosno ratna zločinstva na promatranom području. Također, ovaj proces se, što je još zanimljivije, svojim sudskim početkom, kao i raspletom, podudara s nešto ranije potpisanim mirovnim ugovorom između Saveznika odnosno Jugoslavije i Italije.⁶⁶ Naime,

⁶⁴ U neposrednom poslijeratnom razdoblju, na ovim su prostorima zahvaljujući komunističkim vlastima bili zastupljeni postupci likvidacija bez suđenja tzv. narodnih neprijatelja i ratnih zločinaca, dok su pokretani sudski procesi u pravilu trajali iznimno kratko.

⁶⁵ Tome u prilog, i za usporedbu o načinu vođenja sudskih procesa, vidjeti: Zlatko BEGONJA, "Iza obzorja pobjede: sudski procesi 'narodnim neprijateljima' u Zadru 1944-1946.", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb 2005., 71.-82.

⁶⁶ Mirovni ugovor Saveznika i Italije potpisan je 10. veljače 1947. godine u Parizu.

upravo potpisivanjem i ratifikacijom ovoga ugovora, konačno su prestale vrijediti dotadašnje Rapalskoga ugovora⁶⁷ prema kojim se grad Zadar u međunarodno-pravnom smislu nalazio pod suverenitetom Italije. Premda navedena problematika zahtijeva ozbiljnija istraživanja, i nije mogla biti tema analize u ovome radu, ipak treba istaknuti da je postojala sasvim objektivna mogućnost njezinog utjecaja na tijek procesa protiv Serrentina.

Zaključno razmatranje

Iz predočenoga nedvojbeno proizlazi da se djelovanje Vincenza Serrentina u osnovi može podijeliti na dvije razine. Jedna je ona koja obuhvaća njegove društvene aktivnosti vezane uz razdoblje između dvaju svjetskih ratova, dok se druga odnosila na njegovo sudjelovanje u zbivanjima koja su se tijekom Drugog svjetskog rata odvijala u Dalmaciju.

Navedeno Serrentinovo međuratno djelovanje ostalo je primarno obilježeno sindikalnim aktivnostima vezanim uz pokušaje utjecaja na promjene određenih gospodarskih prilika u gradu Zadru. Njegova politička djelatnost u tom je razdoblju, a i kasnije, bila isključivo vezana uz fašističku stranku, što je u nastalim okolnostima bitno pomagalo održanju stečene društvene pozicije. Zahvaljujući dostignutom položaju, uspio je ostvariti konkretne prijateljske veze s nizom osoba jugoslavenske orijentacije, koji su u to vrijeme imali veoma značajni utjecaj na formiranje ukupnih političkih stajališta Hrvata iz Dalmacije. Bez obzira na sve spomenute činjenice, tadašnja Serrentinova uloga u društvenim događajima grada Zadra, u odnosu na onu koju će imati tijekom Drugog svjetskog rata, bila je manje bitna, odnosno manje vidljiva.

Naime, već krajem 1941. došlo je do značajnih Serrentinovih aktivnosti vezanih uz ratne događaje. Prva je bila ključno obilježena njegovim sudjelovanjem u radu Izvanrednog suda za Dalmaciju, što je imalo presudnu važnost za završnu ocjenu njegova ukupnog ponašanja u problematiziranom vremenu. Serrentinovo uhićenje u Trstu 1945., odmah po okončanju rata, zatim istraga protiv njega koju je pokrenula Ozna, nakon toga prijedlog optužnice tužitelja iz Šibenika i na kraju sudski proces, svojim su sadržajem potvrđivali da je isključivi razlog tih postupaka bilo optuženikovo sudjelovanje u radu spomenutoga suda.

Druga Serrentinova važnija aktivnost u ratnom razdoblju bilo je njegovo preuzimanje dužnosti prefekta Zadarske provincije, na koju su ga imenovale vlasti Mussolinijeve Talijanske Socijalne Republike. Uz obnašanje spomenute dužnosti, na kojoj se nalazio od kraja 1943. do kraja 1944. godine, također su ostale mnoge kontroverze. I upravo zato, taj dio njegove prošlosti nije u provedenom sudskom procesu protiv njega bio do kraja objektivno procijenjen, te nije uzet u obzir pri donošenju konačne presude. Ali jednako tako, cijeli postupak protiv Serrentina, vođen od trenutka njegova uhićenja pa sve do izvršenja

⁶⁷ Rapalski ugovor sklopljen je između Kraljevstva SHS i Kraljevine Italije 1920. godine.

kazne nad njime, ostao je obilježen nizom oprečnosti i selektivnog korištenja dokaznog materijala, koji je u suprotnom mogao imati presudnu ulogu u ispunjenju načela pravde i pravednosti.

S obzirom na navedeno, može se na kraju zaključiti kako je izrečena i zatim izvršena najstroža kazna nad Vincenzom Serrentinom, bila temeljena isključivo na razlozima koja se odnose na izdvojeni, ali i najproblematičniji dio njegovog životopisa. Konačno, i prihvaćanje funkcije prefekta Zadarske provincije, označili su njegovo političko opredjeljenje koje je ignoriralo promijenjene vojne i političke okolnosti. Sve su navedene činjenice presudno utjecale na konačni sud o Vincenzu Serrentinu.

SUMMARY

VINCENZO SERRENTINO – THE LAST ITALIAN PREFECT OF ZADAR PROVINCE

The military and civilian activities carried out by Vincenzo Serrentino during the time from his arrival in Zadar and the Dalmatian area until the moment of his arrest were primarily characterized by many contradictory events. His voluntary enlistment in the fascist party can be viewed in this context, as well as his professional duty as secretary of the labour union in Zadar which lasted until the outbreak of the war; subsequent to that, his participation in the notorious “Extraordinary court for Dalmatia”, and lastly his overzealous execution of the duties of prefect of Zadar province.

These types of “lively” activities called forth a variety of opinions concerning his life’s work among his contemporaries. In all of these the main issue was his tie to the fascist party, whose political support enabled his advancement in society. All his duties and functions for the most part arose from his political views and world outlook.

Nevertheless, right and justice did not play an important part in the criminal trial that he faced in the postwar period, which should even in those circumstances have been adequately represented regardless of Serrentino’s earlier actions. Namely, if the evidence had been properly presented, the reality of the circumstances put forward at the trial would have been undermined. For this reason, the death penalty that was finally carried out has been belaboured by this fact. In light of all the information put forward, it is indeed important to see Vincenzo Serrentino as a figure whose fate was closely tied to the political moment, both in his rise to power, and in his final fall.

Key words: Vincenzo Serrentino, Zadar Province, Kingdom of Italy, Italian Social Republic, Dalmatia